

ŞİNÂSİ

DURÛB-I EMSÂL-İ OSMANİYE*

Ayşegül Mine YEŞİLOĞLU**

Sav, mesel (darb-ı mesel), tabir, makal, ulular sözü, atalar sözü gibi adlarla anılan atasözleri ve deyimler dilimizin, anonim halk edebiyatının ve folklorun en önemli temel malzemeleridir. Kültür zenginliğimizdir.

Atasözleri, söyleyeni belli olmayan, hikmetli, nasihat dolu ve bir hüküm bildiren sözlerdir. Uzun uzun anlatılan bir sözü, bazen bir atasözü ile kısaca ve etkili bir biçimde anlatmak mümkündür. Öğüt vermek, sözleri etkili kılmak, delil getirmek gerektiği durumlarda atasözlerine başvurulur.

Deyimler de kısa özlü sözlerden oluşur. Atasözlerinden ayrılan özellikleri ise hüküm ihtiva etmemeleridir.

Atasözleri ve deyimler kullanım alanlarının genişliği nisbetinde pek çok araştırmaya, malzeme konusu olmuşlardır. Son yıllarda ülkemizde de atasözleri ve deyimlerle ilgili araştırmalarda belirgin bir artış görülür. Bu çalışmalar, çoğunlukla belli bir yazılı eserde kullanılan atasözleri ve deyimleri tespit veya bir atasözü ve deyim kullanımı, yazılı örneklerle gösterme türündedir. Atasözleri ve deyimlerin, edebiyat tarihi metinlerinde izledikleri süreci göstermesi bakımından hepsi dikkate değerdir. Ancak atasözleri ve deyimleri bir arada sunan, şimdiye kadar Latin harfleri ile okuyucuların istifadesine sunulmamış eserleri, incelemek ve metin olarak araştırmacıların faydalanacağı bir duruma getirmek oldukça önemlidir.

Elimizdeki bu kitap, bu alanda yapılmış çalışmalardan biridir. Kitap Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarında Bilim ve Kültür Eserleri Dizisinde yayınlanmıştır. Kitabın adı: Şinasi Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye, Kitabı Hazırlayan Prof. Dr. Süreyya Beyzadeoğlu.

Sayın Beyzadeoğlu, bu incelemesi ile atasözleri ve deyimler alanında temel eserlerden biri olan Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'yi günümüz okuyucu ve araştırmacıların istifadesine sunarak alanına önemli bir katkı sağlamıştır.

* Prof. Dr. Süreyya Beyzadeoğlu, Şinasi Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, 264 s.

** Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Bu inceleme, “Ön Söz”ve “Giriş”den sonra dört bölümden oluşur. Bu bölümler ve alt başlıkları şöyledir: “Birinci Bölüm (Şinasi ve Ebuzziyâ)”, “İkinci Bölüm (Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'nin Şekil ve Muhteva İncelemesi, Sonuç)”, “Üçüncü Bölüm (Metnin Düzenlemesi ve İncelenmesinde Dikkat Ettiğimiz Hususlar, Metin)”, “Dördüncü Bölüm (Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'de Bulunup da Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Adlı Eserinde Yer Almayan 2125 Atasözü ve Deyimin Numaraları, Kaynakça, Karşılaştırma Sonucu Ortaya Çıkan Nüsha Farklılıkları, Dizin)”

İncelenen eserin önemi bizzat Hocamızın ifadesi ile; “*Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye 4006 atasözü, deyim ve 838 beytin yer aldığı, 1302(1885) tarihinde basılmış büyük bir eserdir.*”

“*Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye bu sahadaki derlemelerin en orijinalidir.*” “*Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyeiki büyük özeliğe sahip bir ata yadigarıdır. Bu özelliklerden biri, çok sayıda atasözleri ve deyimleri ihtiva etmesi, ikincisi ve en önemli olanı ise bu atasözleri ve deyimlerin divan şiirimizde nesrimizde kullanış şekilleriyle yani örnekleriyle tesbitidir.*”

“*...5675 atasözü ve deyim ihtiva eden Armağan'dan sonra, 4006 atasözü ve deyimle Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye bu sahanın en büyük eseridir. Bu eserlerden farklı olarak ayrıca 64 Arapça, 226 Farsça, 122 Fransızca, 2 Latince atasözü ve deyim ihtiva etmektedir.*”

“Birinci Bölümü”nde Şinâsi ve Ebuzziyâ'nın hayatları ve eserleri özet bilgilerle verilir. Eserde bulunan 4006 atasözü ve deyim 1506'sının Ebuzziyâ tarafından esere ilave edildiği belirtilerek; orijinal metinde olduğu gibi hazırlanan çalışmada da Ebuzziyâ tarafından ilave edilen atasözü ve deyimler “§” işareti ile gösterilmiştir. İkinci bölümde “Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'nin Şekil ve Muhteva İncelemesi” ana başlığında muhteva ve şekil özellikleri ele alınmıştır. Eserdeki muhteva özellikleri, “Ülke, Şehir, Semt, Dağ ve Nehir Adlarının Geçtiği Atasözleri ve Deyimler”, alt başlığında eserde Arabistan, Cezayir, Frengistan, Hindistan ve Yemen ülkelerinin geçtiği 10 atasözü ve deyim, Antep, Atina, Bağdat, Basra, Bursa, Çınarçık, Dimyati, Divrik, Edirne, Eğriboz, Gerede, Halep, İstanbul, Karaman, Kayseri, Keşan, Malkara, Marsuvan, Medine, Mekke, Selanik, Şam, Payas, Uzunova, Vidin, Yanbolu adlarının yer aldığı 87 atasözü ve deyim, Kafdağı, Kazdağı, Keşişdağı adlarının geçtiği 4 atasözü ve deyim, Tunca nehrinin geçtiği 1 deyim, Kasımpaşa, Kuleli, Okmeydanı, Zeyrek semt adlarının yer aldığı 5 atasözü ve deyim yer adlarının alfabetik düzenine göre verilmiştir.

“Kişi Adlarının Geçtiği Atasözleri ve Deyimler” alt başlığında ise bir kısmı destanî şahsiyetler olmak üzere 52 adın yer aldığı 70 atasözü ve deyim kişi adlarının alfabetik sırasına göre tertib edilmiştir. “Milletler ve Dinlerle İlgili Atasözleri ve Deyimler”, başlığında da Türk, Kürt, Arap, Ermeni, Rum, İngiliz, Laz, Tatar toplulukları ile ilgili 46 atasözü ve deyim, Müslüman, Yahudi, Mecusi dinleriyle ilgili 9 atasözü ve deyim verilmiştir. “Kadınlarla İlgili Atasözleri ve Deyimler” alt başlığında eserde kadınlarla ilgili 16 atasözü ve deyim bulunduğ ve çoğunun kadınları hor gören görüşler ihtiva ettiği belirtilmiştir. “Şekil Özellikleri”nde ise “Mükerrer Yazılan Atasözleri ve Deyimler”, “Bir kelime Eksiği ile Birbirinin Benzeri Olan Atasözleri ve Deyimler”, “Nesir Örneklerinde Yer Alan Atasözleri ve Deyimler”, “Mısra ve Beyitten Oluşan Atasözleri ve Deyimler”, “Yarısı Arapça Yarısı Türkçe; Yarısı Farsça, Yarısı Arapça ya da Osmanlıca Özelliği Taşıyan Atasözleri ve Deyimler”, “Arapça, Farsça, Fransızca, Latince Karşılıkları Bulunan Atasözleri ve Deyimler” alt başlıkları bulunmaktadır. Başlıklardan da anlaşıldığı gibi eser muhteva ve şekil yönlerinden ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmiştir.

Üçüncü Bölüm, Metin Düzenlenmesi ve İncelenmesinde Dikkat Edilen Hususlar bir başlık altında belirterek, Metin bölümüne ayrılmıştır.

Dördüncü Bölümünde ise Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye’de bulunup da Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü Adlı Eserinde Yer Almayan 2125 Atasözü ve Deyimin numaraları verilerek, iki eser arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Yorucu ve titiz bir çalışma ile hazırlanan bu bölüm, iki eserde yer alan atasözleri ve deyimleri karşılaştırmalı sunması bakımından önemlidir.

Eseri bu şekilde verdikten sonra, eserde yer alan TÜRK ile ilgili atasözlerini burada tekrar anmak istiyoruz.

Dertsiz baş Türkîde gerek.

İncili Çavuşu mat eden Türklerdendir.

Osmanlıyı at yıkar, Türk’ü inat.

Taşımı ver diyen Türklerdendir.

Türk ata binince kendisini beğ oldum sanır.

Türk işi ödünçtür.

Türk poh pohdan, şehri peh pehden hoşlanır.
Türk tosun çünkü doğdu anadan , öğüt aldı eşek ile danadan.
Türk'e beğlik vermişler, ibtidâ babasını öldürmüş.
Türk'e borçlu olma ya düğünde ister ya bayramda.
Türkmen'e arı alır mısın demişler, paramla vızırıtıyı nideyim demiş.
Türk'ün aklı sonradan gelir.

Hocamızın da belirttiği gibi eser, döneminin kültür aynasının bir göstergesidir. Eserde Türk'ünden, Kürt, Ermeni, Rum, İngiliz, Laz, Tatar'ına kadar, açından dokuna , delisinden akıllısına kadar hepsi atasözlerimizle deyimlerimizde yer etmiştir.

Sayın Hocam Prof. Dr. Süreyya Beyzadeoğlu bu incelemesi ile başta da belirttiğimiz gibi alanında önemli bir boşluğu doldurarak, her edebiyat araştırmacısının ve okuyucusunun başucu kitabı olacak nitelikte bir çalışma hazırlayarak, sahasında önemli temel bir eseri istifadeye sunmuştur.